

ปฏิบัติการสิทธิชุมชนในงานประเพณีกินข้าวห่อ “อั้งมีทอง”
ของชาวกะเหรี่ยงโพลว้งบ้านห้วยแห้ง อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี

“วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ ตื่นรนต่อสู้ ไม่มีจบสิ้น บนแผ่นดินนี้ที่ยังอุดมสมบูรณ์ จึงต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

วิถีชนเผ่า ชาวเขาชาวดอย ที่ยังเผ่าคอยชาวเมืองเข้าใจ
ทำไร่มนเวียน เขาเรียกว่า ไร่เลื่อนลอย กลายเป็นปมด้อยของเราเรื่อยมา
คุณจะมาจากไหน คุณนั้นจะเป็นใคร อย่าได้คิดทำลาย วัฒนธรรมชนเผ่า
คุณจะเป็นใคร คุณจะใหญ่แค่ไหน อย่าได้มาดูหมิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น ของพวกเรา
วิถีชีวิต ไม่ใช่ฟาลิซิด ไม่ใช่ความผิดของปู่ย่าตายาย วัฒนธรรม
อย่าปล่อยให้มันสูญหาย ฟืนฟู่เอาไว้ เพื่อสืบสานเผ่าพันธุ์ของชนเผ่า”

18 สิงหาคม 2556 เนื้อหาถ้อยคำในเพลงวิถีชีวิตของวงกะเหรี่ยงโพลว้งบ้านห้วยแห้งที่งานพหุวัฒนธรรมกะเหรี่ยงฯ กระทบความรู้สึกของฉันทอย่างแรง ภาพสุนทรีย์ที่ร้องเพลงไป กลั่นสะอื้นไม่ไหวตัวเองร้องให้ออกมาสลับกันไปจากภาวะกตตันในใจจากการแสดงก่อกหน้าของน้องๆ กะเหรี่ยงบ้านคลิตี้ล่างที่ได้รับผลกระทบจากพิษสารตะกั่วที่สื่อถึงความเจ็บปวดของชาวคลิตี้ล่าง จนทุกคนในงานรับรู้ได้ ทำเอาหลายคนน้ำตาคลอ บางคนถึงกับร้องไห้กับความเป็นจริงที่ชาวคลิตี้ล่างได้รับ

ทำนองเพลงเรียบง่ายแต่เพราะกินใจเพราะแต่งมาจากเรื่องจริงจนฉันต้องเดินไปคุยกับสุนีย์ เธอบอกว่า “มันทนไม่ไหวจริงๆ ค่ะพี่” พี่น้อย (สิทธิพล บุญชูเขต หรือ น้อยเปอโพลว) พี่ชายของเธอเองเป็นคนแต่งเพลงนี้ หมดเรื่องเพลง สุนีย์ชวนไปงานกินข้าวห่อที่หมู่บ้านเธอช่วงปลายเดือนสิงหาคม พร้อมข้อมูลเบื้องต้นที่รับทราบคือ ที่หมู่บ้านที่สุนีย์อยู่นั้น กลุ่มของสุนีย์ถูกมองว่าเป็นแก๊งค์ พวกกล้าหลัง หรือพวกไม่พัฒนา เพราะเหตุที่ช่วง 3-4 ปีมานี้สุนีย์และเพื่อนๆ ในกลุ่มเยาวชนกะเหรี่ยงเพื่อศิลปะและวัฒนธรรม ตื่นตัวกับการเรียกร้องสิทธิการทำไร่หมุนเวียน การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นและต้องการฟื้นฟูวัฒนธรรมกะเหรี่ยงโพล่งของตนให้กลับคืนมา ส่วนคนที่กล่าวถึงสุนีย์และเพื่อนๆ อย่างนั้น เขาเองไม่ได้เข้ามาร่วมเรียกร้องสิทธิแต่อย่างใด บางส่วนยังไปรับจ้างหน่วยงานในพื้นที่ไถ่ปรับที่ทำกินของชาวบ้านในชุมชนให้เป็นที่สำหรับรองรับโครงการของหน่วยงานในพื้นที่อีกด้วย

28 สิงหาคม 2556 กลุ่มของพวกเราประกอบด้วย นักกฎหมาย นักศึกษาปริญญาโท ช่างภาพอิสระ คนทำงานศิลปะเพื่อเยาวชน นักพัฒนาอิสระ ช่างภาพ ฉันทน์ พร้อมกับตัวแทนพี่น้องกะเหรี่ยงปกากะญอ 3 คนจากเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) เดินทางไปรอสุนีย์ที่ตัวอำเภอหนองหุ้มป่าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี จนเมื่อสุนีย์ขึ้นมอเตอร์ไซด์ออกมาเพื่อนำทางพวกเราไปยังหมู่บ้าน รถตู้พาเราตามสุนีย์ไปโดยระยะทางจากตัวอำเภอถึงหมู่บ้านประมาณ 7 กิโลเมตร

วิถีของชาวกะเหรี่ยงบ้านห้วยแห้ง

บ้าน ห้วยแห้ง หรือ ชื่อทางการตั้งให้ใหม่ว่า บ้านห้วยเกษม คือจุดหมายปลายทาง สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบระหว่างภูเขา ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจได้แก่ มะละกอ มะเขือ ถั่วฝักยาว แตงกวา สับปะรดและพริก มีการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติลำห้วยแม่ประจันต์และ

อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานทับซ้อนที่ทำกินบางส่วน of ชุมชน และเนื่องด้วยที่ดินในเขตชุมชนบางแห่งมีเอกสารสิทธิ์ ในชุมชนบ้านห้วยแห้งแห่งนี้จึงมีได้มีเพียงชาวกะเหรี่ยงโพล่งเท่านั้น หากแต่ยังมีชาวใต้ที่หนีภัยความไม่สงบจากสามจังหวัดชายแดนใต้ มาซื้อที่ดินปลูกบ้านและทำสวนยางพาราด้วย มีชาวบ้านบางส่วนเลี้ยงวัวและแพะ แต่วิถีชาวกะเหรี่ยงที่ปลูกข้าวและพืชไร่หมุนเวียนก็ยังคงเป็นวิถีหลักของคนในชุมชนที่เริ่ม

คืนกลับมาเพราะราคาข้าวแพงขึ้น และราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำในช่วงหลายปีที่ผ่านมา แม้ว่าจะมีแรงกดดันจากการที่ภาครัฐประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์และการไม่ยอมรับในวิธีการผลิตแบบไร่หมุนเวียน หรือสภาพชาวบ้านที่หาไร่ไปก็ต้องวิ่งหนีเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไปก็ตาม พื้นที่ที่ว่าไร่หมุนเวียนคือชีวิต แม้ทุกวันนี้ชาวกะเหรี่ยงโพลงบ้านห้วยแห้งจะยังทำไร่หมุนเวียนแต่ก็ไม่ใช้ไร่หมุนเวียนแบบดั้งเดิมที่ยึดถือความเชื่อและจารีตอย่างเคร่งครัดอีกแล้ว แต่เป็นไร่หมุนเวียนที่ต้องปรับรูปแบบขั้นตอนการทำไร่หมุนเวียนในไร่บางแปลง จากวิถีไร่หมุนเวียนที่ทำไร่ในพื้นที่ไร่ชาก (ป่าแก่) ซึ่งมีระยะเวลาการพักให้พืชพันธุ์เติบโตในพื้นที่ประมาณ 5-10 ปี มาเป็นการทำไร่ในพื้นที่ไร่ชาก (ป่าอ่อน) ซึ่งมีระยะเวลาพักไร่ในแปลง 1-2 ปีเท่านั้น เพื่อไม่ให้เสี่ยงต่อการถูกจับกุมว่าทำการเกษตรในพื้นที่ป่า การทำไร่ในพื้นที่ไร่ชาก (ป่าอ่อน) มีปัญหาเรื่องวัชพืชมาก ด้วยเพราะ 1-2 ปีแรกนั้นเป็นช่วงที่ไผ่และวัชพืชต่างๆ กำลังเติบโตเพื่อพัฒนาระบบนิเวศในพื้นที่ให้เป็นป่าต่อไป จึงเป็นเหตุให้ต้องมีการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช และสิ่งสำคัญที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อการอยู่รอดคือจากเดิมที่เป็นการฟันไร่แล้วเผา โดยจะเหลือตอไม้ใหญ่ไว้เพื่อเวลาที่ทิ้งไร่ให้พื้นที่เป็นป่าแล้ว ตอไม้ นั้นจะแตกหน่อแตกใบใหม่ได้ มาเป็นการฟันไร่ชากจนหมดสิ้นแล้วไถกลบ พื้นที่ในแปลงนั้นจะไม่เหลือตอไม้ไว้ให้แตกใบใหม่ในฤดูถัดไปอีกเลย กลายเป็นพื้นที่ทำการเกษตรถาวร หรืออย่างที่สุนีย์บอกว่า ไม่รู้ว่ามันเป็นไร่อะไร

บ้านห้วยแห้ง มีการตั้งบ้านเรือนกระจายกันออกไปในบริเวณกว้าง ละแวกที่บ้านสุนีย์ตั้งอยู่นั้นเรียกว่าบ้านใหม่ซึ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัยเดิม อีกละแวกหนึ่งคือเขามะเกลือซึ่งเป็นบริเวณที่สวนและไร่หมุนเวียนซึ่งเป็นอีกหย่อมหนึ่งที่มีชาวบ้านไปตั้งบ้านเรือน ชาวบ้านที่อยู่ตรงเขามะเกลือนี้ เดิมอยู่ที่จุดที่เรียกว่าห้วยแห้ง มีลำห้วยติดหมู่บ้าน มีโรงเรียน แต่หลังจากปิดอ่างเก็บน้ำห้วยแม่ประจันต์เมื่อปี พ.ศ. 2549 ชาวบ้านที่เคยอยู่ตรงห้วยแห้งต้องอพยพขึ้นมาสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ในที่ทำกินซึ่งก็คือบริเวณเขามะเกลือนี้เอง

จริงๆ แล้วพวกเรามาร่วมงานประเพณีกินข้าวห่อผูกแขนเรียกขวัญชาวกะเหรี่ยง ซึ่งถือว่าเป็นปีใหม่ของชาวกะเหรี่ยงแถบเพชรบุรีและราชบุรี แต่หลีกเลี่ยงไม่ได้เมื่อมาชุมชนกะเหรี่ยงแล้วก็ต้องพบกับความจริงที่ว่านโยบายการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ นโยบายการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรที่รัฐเป็นผู้ผูกขาด และการที่ยังไม่มีการปรับแก้กฎหมายอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญตามมาตรา 66

ที่ว่า “บุคคลที่รวมตัวเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น ชุมชนดั้งเดิม มีสิทธิอนุรักษ์ หรือ มีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่าง สมดุลและยั่งยืน” ยังคงส่งผลกระทบต่อรุนแรงและเป็นตัวการสำคัญที่ค่อยๆ เปลี่ยนอาชีพและวิถีคิดของชาว กะเหรี่ยงจนกระทั่งนำมาสู่การเปลี่ยนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงให้เป็นไปอย่างโลกสมัยใหม่ตาม สังคมเมืองเลยทีเดียว การทำพืชเศรษฐกิจทำให้ชาวบ้านไม่มีเวลาว่างและมีหนี้สินมากขึ้น หลายคนหาเงินส่ง ลูกหลานไปเรียนในเมือง แต่เมื่อจบการศึกษามาแล้วลูกหลานก็ไม่ได้กลับมาทำงานที่หมู่บ้าน ซึ่งเมื่อ 7-8 ปี ก่อนชาวบ้านคิดว่ามีเงินก็ซื้อข้าวกินได้ แต่ตอนนี้แนวคิดเรื่องมีเงินซื้อข้าวได้ก็ลดน้อยลงไปแล้ว หลายคน พยายามกลับมาใช้ชีวิตดั้งเดิมคือลดค่าใช้จ่าย ลดตามกระแสสังคมภายนอก

ประเพณีกินข้าวห่อและพิธีกรรมผูกแขนเรียกขวัญ/ช่วงเวลาปีใหม่ของกะเหรี่ยง

การกินข้าวห่อและพิธีผูกแขนเรียกขวัญของชาว กะเหรี่ยงโพล่งนั้นจะจัดในช่วงเดือนเก้าตามจันทรคติ ส่วนการกำหนดวันทำพิธีขึ้นอยู่กับอาการตกลงกันในชุมชน และระหว่างชุมชนเพื่อให้ได้ไปร่วมงานที่บ้านญาติพี่น้อง ในชุมชนใกล้เคียงด้วย หรือตามความเหมาะสม การผูก แขนเรียกขวัญถือเป็นพิธีกรรมในระดับครัวเรือนที่โดย หลักแล้วผู้หญิงซึ่งมีความอาวุโสที่สุดในครอบครัวจะเป็นผู้ประกอบพิธี แต่ในความเป็นจริงที่ชาวบ้านต้อง ปรับตัวและยึดหยุ่นกับระเบียบกฎเกณฑ์เกี่ยวกับพิธีกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์มากขึ้น ทำให้เราเห็น ผู้ชายที่มีความอาวุโสที่สุดในครอบครัวเป็นผู้ทำพิธีกรรมในกรณีที่ผู้อาวุโสฝ่ายหญิงได้เสียชีวิตไปแล้ว หรือใน ครอบครัวที่ยังมีผู้อาวุโสฝ่ายหญิงก็ตาม แต่ผู้อาวุโสฝ่ายชายในครอบครัวก็เป็นผู้ทำพิธีกรรม

แม่ของสุนีย์มีชื่อกะเหรี่ยงว่า ก่องเตยตั้ง แม่กับ สุนีย์เตรียมทำข้าวห่อตั้งแต่วันที่ 27 สิงหาคม (ก่อนวันทำ พิธี 1 วัน) ในวันที่เราไปถึงแม่ต้มข้าวห่อเกือบเสร็จพอดี การต้มข้าวห่อนั้น ก่อนจะนำข้าวเหนียวมามัดห่อ ต้องนำ ข้าวเหนียวมาล้างแล้วตากให้แห้ง นำใบผากมาทำเป็น กรวยแล้วใส่ข้าวเหนียวลงไป มัดตอกแล้วนำไปต้มจนข้าว สุก ใบไม้ที่นำมาห่อข้าวนี้เหตุที่ใช้ใบผากซึ่งเป็นพืชตระกูล ไม้ เพราะเป็นพืชที่หาได้ในละแวกบ้านและที่ไร่หมุนเวียน มีบางชุมชนใช้ใบตอง แต่ข้อเสียของใบตองคือข้าว

เหนียวจะบุดง่ายกว่า ไบผากที่สุณีนี้นำมาใช้นั้นหาได้จากใกล้ๆ บ้าน เป็นต้นไผผากที่ขึ้นอยู่ริมห้วยหลังบ้าน แต่หากจะให้ได้ไบผากใบใหญ่และเก็บงายนั้นต้องไปเก็บในที่ไร่ชาก 1-2 ปีซึ่งเป็นช่วงที่ไผผากกำลังเติบโตได้เหมาะสมกับช่วงเวลาทำพิธีพอดี ชาวบ้านบางครอบครัวก็ยังไปเก็บไบผากในที่ไร่ชากมาใช้

ข้าวเหนียวที่นำมาทำข้าวห่อนั้นสุณีย์ไปซื้อจากตลาดในตัวอำเภอหนองหญ้าปล้อง ด้วยเหตุที่พันธุ์ข้าวเหนียวจะเจริญในชุมชนไม่มีเหลือให้ใครได้ปลูกอีกต่อไปแล้ว และปัจจุบันเหลือพันธุ์ข้าวไร่เพียง 3 พันธุ์เท่านั้นคือพันธุ์บั้งอ้งเจอะ พันธุ์บั้งไ่ววอง และบั้งกี้ย ส่วนพันธุ์ถั่วฝักยาว ถั่วแปบ บวบหอมก็สูญหายไปเสียอย่างไรรก็ตามต้องขอบคุณครอบครัว 2 ครอบครัวที่พี่น้องแล้วว่าในอดีตพวกเขาคือที่จะทำไร่หมุนเวียนต่างๆ ที่รัฐห้ามและรัฐกลับสนับสนุนการปลูกพืชเศรษฐกิจแทน จึงทำให้ชาวห้วยแห่งยังเหลือพันธุ์ข้าวไร่อยู่แม้จะมีเพียง 3 พันธุ์ก็ตาม ส่วนน้ำตาลโตนดสำหรับเคี้ยวกับมะพร้าวขูดไว้กินกับข้าวเหนียวห่อ สุณีย์ก็ต้องไปซื้อจากตลาดเช่นกัน สุณีย์เป็นคนขูดมะพร้าวเตรียมไว้ช่วงเย็น และเคี้ยวน้ำตาลในช่วงค่ำโดยนำน้ำตาลโตนดและมะพร้าวขูดมาเคี้ยวให้เหนียวจนเกือบเป็นตังเม แล้วยกลง เตรียมไว้สำหรับใช้กินกับข้าวห่อ

ครอบครัวของสุณีย์นั้น แม่เป็นผู้ทำพิธีกรรม เมื่อถึงเวลา 2 ทุ่มของคืนวันที่ 28 สิงหาคม เป็นการเรียกขวัญครั้งแรกคือการเรียกขวัญตอนเย็น แม่เตรียมของสำหรับทำพิธีไว้ในกระบุง ประกอบด้วยข้าวห่อ อ้อย 7 ชิ้น กล้วย 7 ลูก ดอกดาวเรือง 7 ดอก น้ำ สายสิญจน์ และด้ายสีแดงจำนวนหนึ่ง แม่ยกสำรับในกระบุงทั้งหมดไปที่บันได จุดเทียนปักไว้ที่หัวบันไดและขอบกระบุง เอาไม้พายเคาะที่

บันไดพร้อมกล่าวคำเรียกขวัญเป็นภาษากะเหรี่ยงโพล่ง โดยมีคำสำคัญคือ **“ปูลาๆๆๆ”** ต่อด้วยถ้อยคำอื่นๆ มีความหมายในทำนองว่า **“ขวัญเฮียที่อยู่ป่า อยู่เขา อยู่มาหินจงกลับมา อย่าไปเชื่อสิ่งชั่วร้าย ให้อยู่กับเนื้อกับตัว มากินข้าวของในสำรับนี้”** จากนั้นแม่ยกสำรับไปทำแบบเดียวกันอีกรอบที่ประตู ครอบครัวที่ทำพิธีกรรมนี้ก็จะทำในเวลาเดียวกันทั้งหมู่บ้าน โดยที่ลูกๆ หลานๆ หรือแขกที่มาร่วมพิธีก็จะช่วยกันไปตีเกราะเคาะปี่บ จุตพลุ ยิงปืน จุตปะทัด เพื่อช่วยเรียกให้ขวัญนั้นกลับมาด้วย คืนนั้นบ้านใดที่ทำพิธี เจ้าของบ้านก็จะเปิดประตูและหน้าต่างไว้ให้ขวัญกลับเข้ามาที่บ้านได้

ย่ำรุ่งประมาณตีห้าของวันที่ 29 สิงหาคม แม่ทำพิธีอีกครั้ง เป็นการเรียกขวัญตอนเช้าแต่คราวนี้หลังจากเคาะบันไดและประตูแล้ว ช่วงเช้าลูกๆ ของแม่ไปนั่งล้อมรอบสำรับต่อหน้าแม่ มองไปเหมือนเห็นภาพซ้อนในอดีตฉายขึ้นมาตอนที่ลูกๆ ยังเล็กแล้วมานั่งล้อมรอบตัวแม่ แต่วันนี้ลูกๆ โต

เป็นหนุ่มเป็นสาวกันหมดแล้วแม่ของสุนีย์ทำพิธีเรียกขวัญให้ลูกทีละคน เริ่มด้วย สิทธิพล บุญชูเชิด (น้อย) ลูกคนโต ตามมาด้วยชาติ บุญชูเชิด (โต) ลูกคนที่สอง และสุนีย์ บุญชูเชิด (รานี) ลูกคนสุดท้ายที่เป็นลำดับสุดท้าย ส่วนราตรี บุญชูเชิด ซึ่งเป็นพี่สาวของสุนีย์นั้นออกเรือนไปแล้ว ราตรีก็จะเป็นผู้ทำพิธีกรรมนี้ในครอบครัวของเธอ ซึ่งกรณีที่ออกเรือนไปแล้วหากต้องการกลับมาทำพิธีกรรมกับผู้อาวุโสในครอบครัวเดิมก็สามารถทำได้ เราไม่ได้เอ่ยถึงพ่อของสุนีย์เลย พ่อจากไปตอนสุนีย์อายุราว 6 ขวบ

ด้วยความเชื่อเรื่องขวัญข้าวที่กะเหรี่ยงปกากะญอทางภาคเหนือมักจะเชิญแขกไปกินข้าวที่บ้าน เพื่อให้เป็นมงคลกับเจ้าของบ้านซึ่งเชื่อว่าจะทำให้มีข้าวอาหารอุดมสมบูรณ์ไม่ขาดแคลน พี่น้องกะเหรี่ยงโพลงภาคตะวันตกก็เช่นกัน ความเชื่อเรื่องการเชิญแขกมากินข้าวห่อแล้วจะเป็นเรื่องดีงามส่งผลดีต่อผลผลิตในครอบครัวก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สุนีย์และพี่น้องชวนพวกเรามาร่วมงานด้วย งานกินข้าวห่อเรียกขวัญของบ้านสุนีย์ในปีนี้มีแขกเต็มบ้านราว 10 คนซึ่ง

ไม่ได้นับรวมญาติพี่น้องอีกจำนวนหนึ่งที่แวะเวียนมาพบปะเยี่ยมเยียนกันในช่วงเวลาปีใหม่ของกะเหรี่ยงนี้ เป็นบรรยากาศของรอยยิ้มและความอุ่นใจ เราที่ไม่ได้เกี่ยวข้องในสายเครือญาติใดของสุนีย์ทยอยกันไปให้แม่ของสุนีย์ผูกข้อมือเรียกขวัญให้ เป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นประมาณ 8 โมงเช้าชาวบ้านนำข้าวปลาอาหารรวมทั้งข้าวห่อไปทำบุญที่วัดยางน้ำก่ลัดเหนือ

ความมุ่งหวังของสุนีย์และเพื่อนกลุ่มเยาวชนกะเหรี่ยงเพื่อศิลปะและวัฒนธรรม

สิ่งที่สุนีย์ พี่น้อย และเพื่อนๆ ในกลุ่มเยาวชนกะเหรี่ยงเพื่อศิลปะและวัฒนธรรมต้องการให้เกิดขึ้นในช่วงเวลาปีใหม่ของกะเหรี่ยงปีนี้ไม่ได้มีเพียงให้แขกหรือมากินข้าวห่อหรือเรียกขวัญร่วมกันเพื่อความเป็นศิริมงคลเท่านั้น แต่สุนีย์ พี่น้อยและเพื่อนๆ ในกลุ่มได้ถือโอกาสอันดีนี้ประสานงานกับเครือข่ายกะเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเขตราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ จัดเวทีพูดคุยฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรมกะเหรี่ยงในช่วงสายของวันเดียวกัน แม้ความพยายามของสุนีย์และเพื่อนๆ จะไม่บรรลุวัตถุประสงค์สูงสุดคือไม่สามารถขอใช้พื้นที่ในงานประเพณีกินข้าวห่อที่โรงเรียนบ้านยางน้ำก่ลัดเหนือ (โรงเรียนประจำหมู่บ้าน) ซึ่งจะจัดในช่วงค่ำและเป็นพื้นที่สาธารณะที่ทุกคนในหมู่บ้านจะเข้าร่วมงานเพราะมีการแสดงของลูกหลานคนในชุมชนเป็นเวทีพูดคุยเรื่องนี้ได้ และก็ไม่สามารถต่อรองกับทางโรงเรียนให้มีการแสดงทางวัฒนธรรมกะเหรี่ยงที่สุนีย์และเพื่อนๆ ฝึกสอนลูกหลานให้ได้ขึ้นแสดงร่วมกับชุดการแสดงของโรงเรียนได้ แต่ก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ ติดตามสถานการณ์ปัญหาและนโยบายที่จะส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนได้รับรู้ และ

เป็นเวทีประสานเชื่อมโยงเพื่อนพี่น้องและภาคร่วมขับเคลื่อนการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงให้ได้มาพบเจอ หนุนเสริมการทำงานและให้กำลังใจกัน

พี่น้องบอกว่า เมื่อก่อนคิดว่ามีเงินก็อยู่ได้ สุณีย์ก็เช่นกัน ก่อนหน้านี้ก็ใช้ชีวิตอย่างวัยรุ่นทั่วไปที่เรียนจบมัธยมแล้วก็ทำงานที่โรงน้ำในตัวอำเภอได้ 2 ปี และไม่ได้คิดอะไรมากกับตัวตนความเป็นคนกะเหรี่ยงของตัวเองหรือของชุมชน แต่เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมาความคิดของพี่น้อง สุณีย์ และเพื่อนๆ ในกลุ่มก็เปลี่ยนไป เริ่มหันมาดูแลตัวเอง ความเป็นกะเหรี่ยงคืออะไร วิถีชีวิตของกะเหรี่ยง หลายคนเรียกร้องวิถีชีวิตแบบกะเหรี่ยงกลับคืนมา แต่ตัวตนภาพลักษณ์ที่แสดงออกไปกลับไม่มีความเป็นกะเหรี่ยงเหลืออยู่ เหมือนคนในสังคมทั่วไป หาความเป็นกะเหรี่ยงไม่เจอ ชุดกะเหรี่ยงก็ไม่ใส่ ทอผ้าก็ไม่เป็น พุดก็ไม่ได้ แม่บอกว่าตอนนี้ในชุมชนมีคนทอผ้าเป็น 2 คน ถ้าหมด 2 คนนี้แล้วก็หมดเลย ศิลปวัฒนธรรมก็พอเหลืออยู่บ้าง เช่น การเป่าแคนลายกะเหรี่ยง บทเพลงเอิงปียที่กล่าวถึงธรรมชาติและเกี่ยวพาราสิ แม้แต่เรื่องพันธุ์พืชท้องถิ่นอย่างที่ได้กล่าวไปแล้วในช่วงแรกว่าเหลือไม่กี่พันธุ์เท่านั้น มันเกิดคำถามกับตัวเอง ประกอบกับช่วงปี พ.ศ. 2551 มีเหตุเกิดที่ไร่หมุนเวียนของครอบครัวสุณีย์ ที่ไร่หมุนเวียนของสุณีย์นั้นมีสถานะเป็นที่ดินที่มีหนังสือแสดงสิทธิ์ทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ (สทก.) ซึ่งก่อนหน้านี้จะไปทำอะไรในปี พ.ศ. 2551 ไร่แห่งนั้นถูกพักไว้จนเป็นป่าแก่ ก่อนกำหนดวันที่จะไปตายหย่าข้าว พี่น้องได้รับคำเตือนจากญาติซึ่งมีคนรู้จักเป็นเจ้าของที่ป่าไม่ว่าเจ้าหน้าที่จะขึ้นไปตรวจในวันที่ทุกคนจะขึ้นไปตายหย่าข้าวอย่าเพิ่งขึ้นไปทำงานในไร่หมุนเวียนวันนั้นเพราะเกรงว่าจะถูกเจ้าหน้าที่จับ ทุกคนในครอบครัวรับทราบคำเตือนนี้แต่ตัดสินใจร่วมกันว่าจะขึ้นไปตายหย่าตามปกติและจะอยู่รอให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาที่ไร่ด้วย เมื่อถึงวันนั้น เจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาจริงๆ แต่พี่น้องได้อธิบายให้เจ้าหน้าที่คนนั้นฟังว่าที่ตรงนี้มี สทก. ซึ่งเจ้าหน้าที่คนหนึ่งซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “ตาเปิ้ล” เป็นผู้ออกสทก. ให้ พี่น้องยืนยันว่าครอบครัวของเขา มีสิทธิ์ทำกินในที่นี้ หากเจ้าหน้าที่เห็นว่าผิดก็ขอให้ไปสอบถามจากตาเปิ้ลและดำเนินคดีตามกฎหมาย หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ชุดนั้นก็ไม่ได้ดำเนินการใดๆ แม้ครั้งนั้นคนในครอบครัวสุณีย์จะไม่ได้ถูกจับ แต่สิ่งที่เจ้าหน้าที่ปฏิบัติต่อคนในครอบครัวของเธอ และการที่ในชุมชนยังมีครอบครัวอื่นได้รับผลกระทบจากหน่วยงานในพื้นที่ ทั้งหมดนี้ก็นำมาซึ่งความคับแค้นเจ็บปวดอยู่ในใจของหลายๆ คนถึงวิถีที่บรรพบุรุษได้สั่งสมและส่งต่อให้ลูกหลานกลับกลายเป็นความผิดในสายตาของรัฐและคนทั่วไปว่าเป็นการทำลายป่า ทั้งที่เป็นวิถีการผลิตที่มีการรักษาป่าให้คงอยู่ วิถีแห่งการพึ่งตนเอง และไร่หมุนเวียนยังเป็นพื้นที่ที่สะสมและสืบทอดความรู้ภูมิปัญญา นิทาน บทเพลง คำสอนในเรื่องจารีตและระบบนิเวศ รวมถึงยังเป็นพื้นที่สร้างความเข้มแข็งความสามัคคีให้แก่ชุมชนอีกด้วย

กลุ่มเยาวชนกะเหรี่ยงเพื่อศิลปะและวัฒนธรรมเป็นจุดเริ่มเล็กๆ ของคนไม่ถึง 20 คนในชุมชนที่เป็นพี่น้องกันโดยตรง เครือญาติ เพื่อนสนิท และเพื่อนบ้านที่รวมตัวกันอย่างลงตัว ครอบครัวสุณีย์เป็น

ครอบครัวศิลปิน เคยขึ้นเวทีแสดงดนตรีและเคยออกสื่อสาธารณะมาบ้าง พี่น้อย (สิทธิพล บุญชูเชิด) เป็นทั้งนักแต่งเพลง นักดนตรี และนักร้อง สุณีย์ (สุณีย์ บุญชูเชิด) และพี่มิ่ง (ราตรี บุญชูเชิด) เองก็ทั้งร้องทั้งรำ พี่โต (ชาติรี บุญชูเชิด) ก็คอยเสริมอยู่เบื้องหลัง ยังมีพี่เขยของสุณีย์คือ ชัยชนะ เสน่ดีบั้ง เป็นนักร้องนักดนตรี ส่วนป๊อก (นิยม เที่ยวไพโร) ทำหน้าที่เป่าขลุ่ย อีกทั้งยังมี ทู๋ (สิทธิพงษ์ สูงตั้ง) และรุ่ง (รุ่ง เสน่ดีบั้ง) เล่นกีตาร์และแกร่ง (แกร่ง กระจทอง) เป็นนักร้องอีกคน ร่วมด้วย น้อย (อำนวยการ สุใจคน) และแหลม (แหลม กระจทอง) ที่แม้ไม่ได้เล่นดีดศิลปะการดนตรีก็มาร่วมในกลุ่มด้วย ที่สำคัญมากกว่าความเป็นศิลปินคือทุกคนจะต้องเป็นนักต่อสู้ไปด้วย

เวทีพูดคุยฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรมกะเหรี่ยง ปฏิบัติการหนึ่งของกลุ่มร่วมกับเครือข่ายกะเหรี่ยงฯ

เนื่องจากไม่ได้รับการตอบรับให้ใช้เวทีสาธารณะในงานกินข้าวห่อ หรือ อั้งมีทอง ที่โรงเรียนบ้านยางน้ำกลัดเหนือ สุณีย์และเพื่อนๆ จึงต้องใช้พื้นที่บริเวณหน้าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนตำบลยางน้ำกลัดเหนือซึ่งอยู่ติดกับสนามบอลหน้าวัดยางน้ำกลัดเหนือเป็นเวทีพูดคุยแทน และก็เป็นเวลาเดียวกับการแข่งขันกีฬาประเพณีข้าวห่อกะเหรี่ยง “อั้งมีทองคัพ” ที่จัดอยู่ช่วงกลางวันในสนามใกล้ๆ ด้วย ตลอดการพูดคุยในเวทีฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรมกะเหรี่ยงจึงมีเสียงพากย์และเชียร์ฟุตบอลดังกลบเสียงในเวทีพูดคุยเป็นระยะๆ แต่เวทีพูดคุยก็ต้องดำเนินต่อไป

บุญส่ง ใจชื่น หรือแดง กะเหรี่ยงโพล่งจากราชบุรี เป็นผู้ดำเนินรายการ เริ่มเวทีด้วยการให้เจ้าบ้านรับขวัญแขกต่างบ้านโดยผู้อาวุโสในชุมชนห้วยแห้งมาทำพิธีเรียกขวัญให้แขกผู้ใหญ่ ถือเป็นกาเปิดวงคุยอย่างเป็นทางการ

แม้จะเป็นเวทีเล็กๆ มีป้ายชื่อเวทีเป็นฟิวเจอร์บอร์ด 1 แผ่นเขียนด้วยปากกาเคมีถือเป็นป้ายงานที่เรียบง่ายที่สุดเท่าที่เคยเจอมา แต่เรื่องที่น่าสนใจมาพูดคุยกันในเวทีนี้ไม่ใช่เรื่องเล็กๆ หรือเรียบง่ายแต่ประการใด ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องทางนโยบายทั้งระดับโลกและระดับประเทศที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนกะเหรี่ยง รวมถึงชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อยู่ในเขตที่ทางราชการประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์ด้วยกันทั้งนั้น และจะว่าไปก็กระทบกันไปทั่วทั้งหมดหากจะเชื่อมโยงให้เห็นกันจริงๆ ความที่เรื่องต่างๆ ที่จะนำมาพูดคุยกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องการฟื้นฟูวิถีชีวิตกะเหรี่ยงมติกรม. 3 สิงหาคม 2553 หรือเรื่องการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของป่าในประเทศกำลังพัฒนา หรือที่เรียกกันทั่วไปว่ากลไก “เรดด์พลัส” (REDD Plus) ก็ล้วนเป็นเรื่องใหญ่เกี่ยวพันกับระดับนโยบายและระดับปฏิบัติในพื้นที่ ผู้เข้าร่วมรับฟังและ

แลกเปลี่ยนกันนี้ไม่พ้นผู้บริหารในระดับท้องถิ่นต้องมาร่วมงาน ทั้งปลัดอำเภอหนองหญ้าปล้อง ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลยางน้ำก๊าดเหนือ กำนันตำบลยางน้ำก๊าดเหนือ และอดีตนายองค์การบริหารส่วนตำบลยางน้ำก๊าดเหนือ สมาชิกชุมชนที่สนใจและห่วงใยถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในชุมชน รวมไปถึงภาคีเครือข่ายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของทั้งพี่น้อง สุณีย์ และเพื่อนๆ ได้แก่ อาจารย์วุฒิ บุญเลิศ ในฐานะตัวแทนกะเหรี่ยงจากอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี และกรรมการในคณะกรรมการอำนวยการบูรณาการนโยบายเพื่อฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงซึ่งมาเป็นวิทยากรในเวทีวันนี้ คุณลุงสมศักดิ์ โกศัยสุข ผู้นำสมาพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ (สรส.) ป้าเนียน เที้ยวไพร วิทยากรและผู้นำชุมชนผู้มีประสบการณ์การทำงานด้านสิทธิชุมชนอันเนื่องมาจากผลกระทบจากการวางท่อก๊าซไทยพม่าผ่านชุมชนบ้านตากแดดจากอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี บิลลี่ (พอละจี) รักจงเจริญ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแม่เพรียง อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี และในฐานะตัวแทนชาวกะเหรี่ยงบ้านโป่งลึกบางกลอย พี่หยง สรศักดิ์ เสนาะพรไพร วิทยากรอีกคนในเวที พระตี่จากบ้านห้วยงู อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และชัยจากบ้านหนองเต่า อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งสามเป็นตัวแทนเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) ที่มาร่วมให้กำลังใจและหนุนเสริมงานในพื้นที่ให้แก่พี่น้องกะเหรี่ยงเพชรบุรี รวมถึงกลุ่มอาจารย์และนักศึกษามหาวิทยาลัยรังสิต ซึ่งเป็นเพื่อนภาคีกลุ่มสุดท้ายที่เข้าร่วมงาน

อาจารย์วุฒิได้นำเอกสารประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเมืองเพชรบุรีที่มีการบันทึกเรื่องตัวแทนมณฑลราชบุรีสำรวจประชากรสยามเพื่อเก็บภาษีบำรุงรายได้ราชการ และบันทึกเมื่อวันที่ 2 มกราคม รศ. 120 เวลาอำรุงที่กล่าวถึงการเดินทางของขุนพิทักษ์อักษรในเพชรบุรีและการพบชนชาวกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียงและชาวกะเหรี่ยงในเพชรบุรี เพื่อที่จะบอกว่าพี่น้องกะเหรี่ยงในเพชรบุรีและราชบุรีนั้นมีรากเหง้ามีความเป็นมา จุดประกายให้พี่น้องกะเหรี่ยงได้เริ่มต้นฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรมด้วยการรื้อฟื้นเรื่องเล่าตำนานท้องถิ่นที่เป็นจริง เพื่อสร้างสำนึกให้รักบ้านเกิดเมืองนอน

ส่วนป้าเนียน เที้ยวไพร บอกว่าไม่ใช่แค่คนกะเหรี่ยงภาคตะวันตกเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายรัฐ แต่คนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่มาอยู่ร่วมกับคนกะเหรี่ยงก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน เจ้าหน้าที่ในพื้นที่บอกว่าหน่วยเหนือมีคำสั่งลงมาให้จับชาวบ้านที่ทำไร่หมุนเวียน ชาวกะเหรี่ยงต้องไปผลักดันให้หน่วยเหนือสั่งไม่ให้จับกุม และผลักดันให้หน่วยเหนือประสานงานกับชุมชน และฝากถึงผู้นำในพื้นที่ว่าจะช่วยพี่น้องได้อย่างไร

ขณะที่พี่หยง สรศักดิ์ เสนาะพรไพโร ผู้ประสานงานคน.ซึ่งเกาะติดขบวนการต่อสู้เรียกร้องสิทธิของภาคประชาชนในเรื่องการจัดการทรัพยากรมากกว่า 10 ปี อธิบายว่าที่มีมติกรม.พื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงเกิดขึ้นมาก็เพราะตลอดเวลาที่ผ่านมาชาวกะเหรี่ยงต้องเผชิญกับแรงกดดันในข้อกล่าวหาเรื่องการแย่งชิงทรัพยากร การถูกกล่าวหาว่ามีความเกี่ยวข้องกับสารเสพติด และชาวกะเหรี่ยงถูกมองว่าเป็นพวกล่าหลังไม่พัฒนา สำหรับความเชื่อเรื่องขวัญและความเชื่อเรื่องอื่นๆ ของพี่น้องกะเหรี่ยงนั้น

เกี่ยวข้องกับทรัพยากร ชาวกะเหรี่ยงผูกขวัญเพื่ออะไร แล้วจะเรียกขวัญทำไมถ้าเราไม่มีบ้านและไม่มีที่ทำกินอีกต่อไปแล้ว นี่คือการประเพณีใหญ่ที่เสนอให้แลกเปลี่ยนให้ต่อรองกับอำนาจที่ไม่เป็นธรรมเสนอต่อพี่น้องในพื้นที่ว่าให้คิดเรื่องการรวมกลุ่มและผลักดันให้ท้องถิ่น เช่น อบต.มีส่วนร่วมออกข้อบัญญัติท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแนวนโยบายการฟื้นฟูวิถีชีวิตกะเหรี่ยงและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติก็ต้องหาความร่วมมือของชนเผ่ากลุ่มต่างๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและธุรกิจ ซึ่งบางโอกาสภาคธุรกิจบางกลุ่มสามารถสนับสนุนพี่น้องได้ แต่สิ่งสำคัญตอนนี้ในการขับเคลื่อนมติกรม.ให้เป็นจริงในทางปฏิบัติ พี่น้องต้องมีข้อมูลการถือครองที่ดิน ข้อมูลที่จำเป็นเหล่านี้จะไม่มีใครหรือหน่วยงานใดมาทำให้พี่น้อง เพราะการที่หน่วยงานรัฐหรือองค์กรใดจะเข้ามาทำข้อมูลแบบนี้ให้เขาจะต้องได้ประโยชน์ แต่ถ้าเขาไม่ได้ประโยชน์เขาก็จะไม่ทำ ดังนั้นพี่น้องก็ต้องลุกขึ้นมาทำข้อมูลและทำงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชนเอง นอกจากนี้การประสานเชื่อมโยงภาครัฐทางนโยบายเป็นสิ่งที่พี่น้องก็ทำไม่ได้ ต้องเรียนรู้ สิ่งสุดท้ายคือข้อมูลความรู้เชิงวิชาการเป็นสิ่งสำคัญที่จะสนับสนุนการขับเคลื่อนของพี่น้องกะเหรี่ยงอย่างมีพลัง

งานประเพณีข้าวห่อ “อั้งมีทอง” บ้านห้วยเกษม ณ โรงเรียนประจำหมู่บ้าน

ช่วงบ่ายของวันที่ 29 สิงหาคม เด็กอนุบาลและเด็กประถมในหมู่บ้านดูจะกระตือรือร้นและคึกคักเป็นพิเศษ เพราะต้องเตรียมตัวเตรียมใจให้พร้อมกับการแสดงช่วงค่ำที่โรงเรียน ทั้งที่จริงๆ ก็เตรียมมาก่อนหน้านี้แล้วหลายวัน เด็กๆ ไปแต่งชุดที่จะแสดงและแต่งหน้าเตรียมความพร้อมกันที่โรงเรียน พวกเขาดูมีความสุขและตื่นเต้น ผู้ใหญ่ก็พลอยมีความสุขไปด้วย ฉันเองก็เช่นกันหากมองอย่างผิวเผินหรือถ้าไม่ได้อยู่ในงานแสดงช่วงค่ำในคืนนี้ ฉันคงไม่อาจเข้าใจความคิดความรู้สึกหรือเจตนาของสุนีย์ได้อย่างที่สุนีย์เคยพูดกับฉันเมื่อวันที่ 18 สิงหาคมหลังจากสุนีย์และเพื่อนลงจากเวทีการแสดงในงานพหุวัฒนธรรมกะเหรี่ยงฯ ว่ากลุ่มของสุนีย์นั้นถูกคนในชุมชนมองว่า “เป็นแกะดำ พวกล่าหลัง หรือพวกไม่พัฒนา” แท้จริงแล้วเป็นอย่างไร

ตลอดงานกินข้าวห่อในชุมชนทั้งที่บ้าน ที่วัดและจนถึงงานช่วงค่ำที่โรงเรียนในคืนสุดท้าย ฉันไม่เห็นใครใส่ชุดกะเหรี่ยงอย่างที่สุนีย์บอกจริงๆ ยกเว้นสุนีย์และเพื่อนๆ ในกลุ่มๆ กับพวกเราที่มาร่วมงาน และคนที่ขึ้นแสดงชุดแรกในเวทีช่วงค่ำ

สุนีย์ถามฉันว่า “ถ้าที่ดูอย่างนี้ รู้ไหมคะว่าเป็นชุมชนกะเหรี่ยง” นอกจากนี้สุนีย์ที่ในช่วงกลางวันของวันที่ 29 แต่งชุดกะเหรี่ยงแบบชาวกะเหรี่ยงเพชรบุรี และช่วงกลางคืนสุนีย์ชุดกะเหรี่ยงแบบกะเหรี่ยงสะกอทางภาคเหนือทำให้มีคนมาถามว่าสุนีย์ขึ้นแสดงบนเวทีหรืออย่างไรถึงแต่งชุดกะเหรี่ยง และไม่ใช่ว่าขอพื้นที่เวทีพูดคุยเรื่องกะเหรี่ยงไม่ได้ในช่วงค่ำที่โรงเรียน ที่สุนีย์ขอนำชุดการแสดงของลูกๆ หลานๆ ขึ้นแสดงก็ไม่ได้รับการตอบรับเช่นกัน คืนนั้นฉันได้เห็นการแสดงเปิดงานที่มีผู้หญิงและเยาวชนมาร่ายรำพร้อมนำร้องนำร้องเพลงกะเหรี่ยงที่หมายถึงการเรียกขวัญเพียงเท่านั้น หลังจากการแสดงชุดนั้นแล้วเป็นการเต้นของเด็กๆ ในเพลงสตริง เพลงร่วมสมัยต่างๆ ไปที่วัยรุ่นนิยมกัน

ภาพรวมของการแสดงและรูปแบบงานไม่ได้มีนัยยะหรือสะท้อนถึงความมีอยู่ของคนกะเหรี่ยงหรือต้องการรักษาสืบทอดวิถีกะเหรี่ยงอย่างลึกซึ้งดังที่สุนีย์มุ่งหวัง เหมือนเราปล่อยให้เด็กเรียนรู้ตามกระแสอย่างไม่ได้ไตร่ตรองหรือกลั่นกรองสิ่งใดสำหรับลูกหลานของเรา พ่อแม่พี่น้องพลอยยินดี ต่างซื้อพวงมาลัยสีชมพูไปคล้องคอลูกหลานราวกับเป็นประเพณีที่สืบทอดมาเนิ่นนาน ซึ่งก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ

ณ วันที่สุนีย์อายุย่างเข้า 28 ปี แต่อดีตที่ผ่านมาสุนีย์ในวัยเรียนชั้นประถมก็ผ่านประสบการณ์เช่นนี้มาไม่ต่างจากเด็กรุ่นปัจจุบัน โรงเรียนได้จัดงานกินข้าวห่อทุกปีในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ตอนนั้นครูให้สุนีย์ในวัย 6-7 ขวบแสดงเป็นคุณยายทาแป้งหน้าชาวเดินถือตระกร้า ส่วนเพื่อนๆ สุนีย์แสดงเป็นคุณตาคุณยายถือปืนโต แต่งกายชุดไทยภาคกลางพากันไปวัดในวันสงกรานต์ สุนีย์และเพื่อนต้องแสดงวัฒนธรรมประเพณีสงกรานต์ต่างๆ ที่ทุกคนเป็นเด็กกะเหรี่ยง พูดภาษากะเหรี่ยง อยู่ในชุมชนกะเหรี่ยง และอยู่ในงานประเพณีกะเหรี่ยง แต่กลับต้องแสดงประเพณีของกลุ่มชนที่ไม่ใช่กะเหรี่ยง

สุนีย์ในวัยเด็กนั้นคงไม่อาจตั้งคำถามกับสิ่งที่ครูให้ทำให้แสดง แต่วันนี้เธอมีคำถามมากมายกับสิ่งที่ครูหรือผู้ใหญ่ในชุมชนส่งต่อให้แก่เด็กๆ กะเหรี่ยงในชุมชนสิ่งที่สุนีย์พูด สิ่งที่สุนีย์ถาม และสิ่งที่ฉันเห็นมันทำให้ฉันคิดและเข้าใจสุนีย์อย่างถ่องแท้มากกว่าความคิดที่ตัวฉันเองคิดว่าเข้าใจสิ่งที่สุนีย์บอก แท้ที่จริงแล้วมันเป็นแค่ความเชื่อ ฉันเชื่อที่สุนีย์พูดต่างหาก แต่ฉันเพิ่งมาเข้าใจก็เมื่อได้อยู่ในสถานการณ์และบริบทเดียวกับสุนีย์แม่จะเป็นเพียงเวลาสั้นๆ ก็ตาม

เป็นเพียงปฏิบัติการเริ่มต้น

การต่อรองต่อสู้อันทางความคิดของสุนีย์และเพื่อนๆ ต่อความคิดวิถีปฏิบัติของเพื่อนบ้านในชุมชนยังคงดำเนินต่อไป ในกลุ่มเสนอกันว่างานข้าวหอมปีหน้า พวกเขาจะถือโอกาสดึงงานนั้นปฏิบัติการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมกะเหรี่ยงกันอีก แต่จะทำอย่างไรช่องทางไหน พี่น้อยบอกว่าจะไม่เสียเวลาต่อรองขอใช้พื้นที่สาธารณะในงานช่วงค่ำที่โรงเรียนอีกแล้ว จะจัดเวทีเฉพาะของกลุ่มที่บริเวณรอบๆ กระท่อมไม้ไผ่ขนาดย่อมซึ่งพี่น้อยสร้างขึ้นมา เป็นเวทีคู่ขนานไปเลย จะต่อยอดกลุ่มของเขาและภาคีเพื่อนๆ ที่ตั้งใจจะทำงานร่วมกัน ขณะที่สุนีย์ยังมีความหวังกับการต่อรองขอใช้พื้นที่เวทีช่วงค่ำที่โรงเรียนเพื่อจัดพูดคุยและมีการแสดงของเด็กๆ ในเรื่องวิถีชีวิตวัฒนธรรมกะเหรี่ยง ด้วยความคิดที่ว่าเด็กๆ พร้อมจะเรียนรู้และเปิดรับสิ่งที่ผู้ใหญ่สอนหรือบอกให้ทำ หากผู้ใหญ่ทำให้เห็นบ่อยๆ เด็กๆ ก็จะซึมซับเรียนรู้ได้เอง ดังนั้นจึงควรจะให้ความคิดความรู้ที่เหมาะสมแก่เด็กๆ ในเรื่องวิถีวัฒนธรรมกะเหรี่ยงเพื่อดำรงอยู่ในชีวิตปัจจุบัน มันคงเป็นอย่างที่สุนีย์ว่าจริงๆ ซึ่งลุงไกวงามยิ่ง ผู้อาวุโสชาวกะเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำ จังหวัดสุพรรณบุรีก็เคยเอ่ยเช่นนี้เหมือนกันว่าการที่วัฒนธรรมประเพณีหายไปนั้น ไม่ต้องไปโทษเด็กๆ ก็เมื่อผู้ใหญ่ไม่ทำให้เห็น ไม่ปฏิบัติให้เด็กได้เรียนรู้และทำตามแล้ว เขาไม่เคยเห็นไม่เคยรับรู้แล้วเขาจะปฏิบัติสืบทอดวัฒนธรรมได้อย่างไร

นักวิชาการและคนทำงานด้านวัฒนธรรมต่างก็ครุ่นคิดคำนึงถึงประเด็นความอ่อนไหวในการทำงานวัฒนธรรมหรือพยายามจะไม่มองแบบโรแมนติกว่าสิ่งนั้นจะต้องคงอยู่ตลอดไป ห่วงกังวลว่าการทำกิจกรรมหรือส่งเสริมอะไรบางอย่างจะไปทำให้วัฒนธรรมมันถูกแช่แข็ง แต่ในบริบทที่วัฒนธรรมมันใกล้สูญหายหรือมีแนวโน้มไม่อาจเรียกกลับคืน การเรียกร้องหาวัฒนธรรม “ดั้งเดิม” หรือกฎเกณฑ์ที่เป็นระเบียบแบบแผนก็กลับมา อย่างที่สุนีย์เคยแสดงความเห็นว่าเธอก็ไม่เห็นด้วยกับการที่เยาวชนกะเหรี่ยงจะนำผ้าทอลายกะเหรี่ยงไปประยุกต์ตัดชุดแบบสากลในลักษณะกระโปรงสั้นเหนือหัวเข่า เธอมองว่ามันไม่เหมาะสม ควรจะสวม

ชุดกะเหรี่ยงให้ครบชุดและถูกต้องตามประเพณีมากกว่า ครั้งแรกที่ฉันได้ยินสุนีย์สะท้อนความเห็นอย่างนั้นฉันก็คิดว่าสุนีย์เคร่งวัฒนธรรมเกินไปหรือเปล่าและบริบทกะเหรี่ยงแต่ละพื้นที่ก็ต่างกัน คงไม่สามารถใช้บรรทัดฐานของกะเหรี่ยงในที่หนึ่งไปกำหนดมาตรฐานในที่หนึ่งได้เสียทีเดียว แต่พอมาเห็นในชุมชนที่สุนีย์อยู่ที่ไม่มีใครเลยสักคนที่จะแต่งชุดกะเหรี่ยง บางคนยังถามด้วยซ้ำว่าชุดกะเหรี่ยงที่ฉันสวมใส่อยู่นี้ซื้อที่ไหน ก็เข้าใจความรู้สึกของสุนีย์ว่าทำไมเธอจึงอยากให้แต่งชุดกะเหรี่ยงให้ถูกต้อง เพราะแม้แต่ชุดกะเหรี่ยงที่เป็นแบบประยุกต์แล้วยังหาไม่ได้ในชุมชน การเรียกร้องหรือโยยหาความเป็นดั้งเดิมหรือความเป็นแบบแผนจึงเกิดขึ้นอย่างเข้าใจได้ว่าไม่ใช่เพราะสุนีย์มีความคิดคับแคบหรืออนุรักษ์นิยมแต่ประการใด แต่เป็นเพราะมัน คงไม่มีเหลืออะไรจะให้ยึดถือหรือบอกว่าเราคือคนกะเหรี่ยงแล้วต่างหาก จึงต้องหาหลักยึดที่มั่นคงหนักแน่นที่สุดนั่นคือการสื่อถึงความเป็นกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมให้มากที่สุด และสำหรับชุดกะเหรี่ยงแล้วเมื่อฉันได้อยู่ในงานหรือในที่ที่มีคนกะเหรี่ยงแต่งชุดกะเหรี่ยงเป็นจำนวนมาก สิ่งที่ค้นพบคือชุดกะเหรี่ยงตามแบบแผนโดยเฉพาะชุดผู้หญิงนั้นที่ชายผ้าจะต้องยาวเกือบถึงตาตุ่ม สวมใส่ด้วยกันกับผ้าโพกศีรษะนั้นสวยและดูดีกว่าชุดกะเหรี่ยงครึ่งท่อนหรือประยุกต์ไปแล้วแบบที่ฉันเองชอบใส่กว่ามากโข แต่เหตุเพราะฉันและเพื่อนๆ อีกหลายคนไม่ใช่คนกะเหรี่ยง เพียงแต่มีความชื่นชอบ รักใคร่ ผูกพัน และพยายามจะทำความเข้าใจคนกะเหรี่ยงและความเป็นกะเหรี่ยงเท่านั้นจึงทำให้พวกเขาพวกเราไม่กล้าใส่ชุดกะเหรี่ยงแบบครบชุดจริงๆ

เดินทางต่อกับงานฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง ระหว่างทางคือการเรียนรู้และสืบทอดนักต่อสู้

พี่หยง สรศักดิ์ เสนาะพรไพโร เคยบอกว่า เส้นทางที่พี่น้องกะเหรี่ยงจะก้าวเดินไปให้ถึงจุดหมายของการได้สิทธิในด้านต่างๆ โดยเฉพาะสิทธิชุมชนที่จะกำหนดสิ่งที่ชุมชนต้องการ การพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีของชุมชน และทิศทางความเป็นไปของชุมชนบนพื้นฐานที่ไม่มีการละเมิดสิทธิคนในชุมชนและคนในชุมชนก็ไม่ไปละเมิดสิทธิผู้อื่นนั้นยังอีกยาวไกล สิ่งที่เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) พยายามทำมาตลอดคือการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาของตนเองและในกระบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน พร้อมๆ กับการสร้างคนรุ่นใหม่สร้างผู้นำมาสืบทอดปฏิบัติการของผู้เฒ่าผู้แก่และคนรุ่นผู้ใหญ่ รวมถึงหาเพื่อนภาคีร่วมทางที่ประสบปัญหาในลักษณะคล้ายๆ กันหรือต่างออกไปที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิ แท้จริงแล้วมีกลุ่มต่างๆ อยู่ในระดับชุมชน ระดับลุ่มน้ำ ระดับจังหวัด ระดับภาคที่ต่างก็ปฏิบัติการในเรื่องสิทธิอยู่ ดังเช่นที่กลุ่มเยาวชนกะเหรี่ยงเพื่อศิลปะและวัฒนธรรมแห่งบ้านห้วยแห้งพยายามทำและจะทำต่อไป

สำหรับการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงตามมติกรม.เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2553 ในภาคส่วนของชาวกะเหรี่ยงจะมีพลังมากขึ้นและมีความหวัง หากมีแนวทางที่จะส่งเสริมให้คนกะเหรี่ยงและองค์กรเครือข่ายกะเหรี่ยงมีความเข้มแข็ง มีปฏิบัติการของตนเองไปพร้อมๆ กับแนวทางที่ภาครัฐนำไปดำเนินการ เพราะคงไม่มี

ใครรู้และเข้าใจวิถีชีวิตและความหมายของการเป็นคนกะเหรี่ยงเท่ากับคนที่ยังรู้สึกตัวเองว่าเขาเป็นคนกะเหรี่ยงและยังอยากใช้วิถีคุณค่าความเป็นกะเหรี่ยงในการดำเนินชีวิต

ตลอด 3 ปีที่ผ่านมาของมติกรม.ฉบับนี้คงจะพอกล่าวได้ว่ามันเป็นเรื่องยากและไม่เป็นผลดีนักที่ชาวกะเหรี่ยงจะฝากชีวิตและอนาคตของกะเหรี่ยงไว้ให้คนอื่นเป็นคนดูแลแต่ฝ่ายเดียวมากกว่าที่คนกะเหรี่ยงจะมีส่วนร่วมดำเนินการไปพร้อมๆ กับภาครัฐและภาคเอกชน มติกรม.น่าจะเป็นจุดประสานที่จะทำให้พี่น้องได้มาเจอกัน คุยกัน ตกลงกัน และปฏิบัติการร่วมกัน มติกรม.ควรจะเผยให้เห็นว่าตัวมติเป็นเพียงแนวทางหรือเป็นจุดหมายปลายทางอันควรที่พี่น้องกะเหรี่ยงจะเดินไปให้ถึงหรือเป็นสิ่งที่หน่วยงานต่างๆ ควรทำ แต่กำลังหลักนั้นคือพี่น้องกะเหรี่ยงเอง โดยมีภาครัฐนำแนวทางในมตินี้ไปปฏิบัติ ทั้งนี้สิ่งที่ละเลยไม่ได้คือความจริงที่ว่ากฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องส่งผลกระทบต่อชาวกะเหรี่ยงและกลุ่มชาติพันธุ์อีกหลายกลุ่ม ยังไม่ได้มีการปฏิรูปแก้ไขให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และข้อเท็จจริงในพื้นที่ จึงทำให้มติกรม.ไม่ได้มีอำนาจหรือใช้เป็นเกราะคุ้มกันชาวบ้านจากกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมที่มีอยู่เดิมได้ พี่น้องซึ่งไม่ใช่แค่คนกะเหรี่ยงเท่านั้น ยังต้องเดินต่อ ยังต้องสู้กันอีกหลายทาง หลายฝ่าย และจะไม่มีวันหยุดเดินจนกว่าจะล้มหายตายจากกันไป

ลิดาพรรณ จันทร์พิมานสุข 24 กันยายน 2556